

Şərəfli həyat yolu keçmiş alim

Ömrünün doxsan illiyini qeyd edən akademik, əməkdar elm xadimi, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, AMEA Fizika İnstitutunun Molekulyar Spektroskopiya laboratoriyasının müdiri, elmi istiqamət rəhbəri Çingiz Oveys oğlu Qacar molekulyar və tətbiqi fizika sahəsində dünyada tanınmış alimdir.

Çingiz Qacar 1929-cu ildə Bakı şəhərində anadan olmuş, 1953-cü ildə Leningrad Polixexnik İnstitutunu texniki fizika ixtisası üzrə bitirmiş və həmin ildən Fizika İnstitutunda (1973-2002-ci illərdə Fotoelektronika İnstitutunda) işləyir. O, institutun fizika-mexanika fakültəsində təhsil aldığı illərdə o vaxt dünyanın tanınmış fizika alimləri sayılan akademik A.F.İoffe, professor „İ.Frenkel və başqalarından ders alıb, ixtisası üzrə biliklər qazanmaqla yanaşı, Leningradın mədəni həyatı ilə də yaxından maraqlanıb, Avropa mədəniyyətinə maraq göstərib, bu sahədə zəngin məlumat toplayıb.

Çingiz Qacar 1953-cü ildə təhsilini başa vurduqdan sonra Azərbaycan EA-nın Fizika-Riyaziyyat İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamış, burada böyük elmi məktəb keçmiş, "Radiofizika" laboratoriyasında molekulyar spektroskopiyaya sahəsində orijinal elmi-tədqiqat işləri aparmış, mikrodalğalar diapazonunda biratomlu spirt molekulları və onların törəmələrinin fırlanma və rəqsi-fırlanma spektrlərinin ilk tədqiqatçısı olmuşdur. O, bu laboratoriyada yeni mikrodalğalı spektrometr yaratmış, mikrodalğalı spektroskopiyaya sahəsində Londonda keçirilən beynəlxalq konfransda yaradılmış bu spektrometr və etil spirti molekullarının mikrodalğalı spektri haqqında elmi məruzə ilə çıxış etmiş, elə həmin vaxtlardan beynəlxalq elm aləmində öz elmi nəticələri ilə tanınmağa başlamışdır. Onun atom və molekulların spektroskopiyası sahəsində aldığı elmi nəticələrdən lazer fizikası, qazların təhlili, atmosferin lokal və məsafədən zondlanması, ulduzlararası fəzədə molekulların axtarılması sahəsində və s. istifadə olunmuşdur.

Çingiz Qacar 1973-cü ildən etibarən elmi fəaliyyətini respublikamızda günün tələblərinə uyğun olaraq yeni təşkil olunmuş xüsusi təyinatlı "Fotoelektronika" İnstitutunda davam etdirmişdir. O, burada gələcəkdə institutun əsas elmi istiqamətlərindən biri olan tətbiqi spektroskopiyaya şöbəsi ni yaratmışdır. Onun rəhbərliyi ilə şöbənin kollektivi bir sıra maraqlı elmi nəticələr əldə etmiş, nadir qeyri-standart elmi cihazların işlənilib hazırlanması, quraşdırılması və zavod şəraitində kiçik seriyada istehsalı ilə məşğul olmuşdur. Şöbədə xüsusi təyinatlı mikrodalğalar və infraqırmızı diapazonlarında işləyən, ölkəmizdə və xaricdə analoqları olmayan avtomatlaşdırılmış spektrometrlər, bir və çox elementli yarımkeçirici infraqırmızı şüaqəbuledicilər üçün sınaq cihazları, yer və kosmos şəraitində yarımkeçirici monokristalların yetişdirilməsi prosesi üçün elektron idarəetmə sistemli avtomatlaşdırılmış qurğular və s. işlənilib yaradılmışdır. Müasir cihazqayırma sahəsində sanballı nailiyyət olan həmin cihaz və qurğuların, metodların əksəriyyəti (50-dən çoxu) müəlliflik şəhadətnaməsi almışdır. Çingiz müəllim bu müəssisədə həm də baş metodoloq vəzifəsində çalışmışdır.

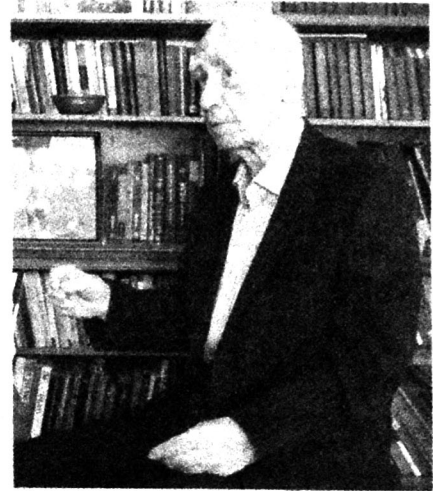
Onun rəhbərliyi ilə elmi cihazqayırma sahəsində mühüm dövlət əhəmiyyətli layihələr yerinə yetirilmiş, yaradılmış analoqsuz qurğular və spektrometrlər keçmiş İttifaqın xüsusi təyinatlı müəssisələrində tətbiq olunmuşdur. Eyni zamanda, mikrodalğalı şüaların udularının yaradılması

problemi üzrə fundamental və tətbiq əhəmiyyətli tədqiqat aparılaraq, bu uduların həyata keçirilməsi imkanları müəyyən edilmişdir. Rəhbərlik etdiyi laboratoriyada nəzəri olaraq molekulyar dəstədə yüksək ayırdetmə qabiliyyətinə malik spektroskopiyanın yeni üsulu təklif olunmuşdur. Molekulyar səviyələrin koherent yerləşmələri hadisəsinə əsaslanan bu metod çoxatomlu molekullar üçün xarakterik olan mürəkkəb spektrlərdə, hətta xətlərin mərkəzləri arasındakı interval onların təbii enindən kiçik olduqda belə, örtülmüş optik xətləri identifikasiya etməyə imkan verir.

Akademik Ç. Qacar yeni elmi istiqamət olan infraqırmızı diapazonda optik rabitə sahəsində də mühüm nailiyyətlər qazanmağa müvəffəq olmuşdur. O, əsasını Fizika İnstitutunda başladığı mikrodalğalı spektroskopiyası sahəsində tədqiqatlarını Fotoelektronika İnstitutunda uğurla davam etdirmişdir. Burada yeni, daha mükəmməl ikiqat kvant rezonanslarını müşahidə etməyə imkan verən və bunun nəticəsində spektrin birqiymətli identifikasiyasını təmin edən, dəqiqliyi atom standartları ilə ölçülən, tezliyi ədədi qurğu vasitəsi ilə idarə olunan sintezatorlarla təchiz olunmuş santimetrlik, millimetrlik diapazonlarda işləyən spektrometrik kompleks yaradılmışdır. Yaradılmış "ikiqat radiotezlikli- mikrodalğalı, mikrodalğalı - mikrodalğalı ikiqat rezonans və Ştark modulyasiyası üsulları ilə işləyən hibrid spektrometr" 1982- ci ildə cihazqayırma sahəsində S.I.Vavilov adına mükafata layiq görülmüşdür. 2001-ci ildə Çingiz müəllimin aldığı elmi nailiyyətlərdən yapon mütəxəssisləri istifadə etmişlər. Keçmiş İttifaqda Mikrodalğalı spektroskopiyaya sahəsində müdafiə olunan namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının bir çoxunun aparıcı təşkilatı Çingiz müəllimin rəhbərlik etdiyi şöbənin daxil olduğu Fotoelektronika İnstitutu olmuşdur.

Dəfələrlə böyük elmi-tədqiqat və təcrübi-konstruktor işlərinin, elmi proqramların rəhbəri təyin olunmuş Çingiz Qacanın biliyi, böyük elmi təcrübəsi, işgüzarlığı və erudisiyası ona respublikada yeni elmi istiqamət olan infraqırmızı diapazonda optik əlaqə istiqaməti sahəsində mühüm nailiyyətlər qazanmağa imkan vermişdir. Onun rəhbərliyi altında mikrodalğalı və infraqırmızı diapazonlarda işləyən, ölkədə və xaricdə analoqları olmayan avtomatlaşdırılmış spektrometrlər yaradılıb həyata keçirilmişdir.

Son illərdə Çingiz Qacar böyük tətbiq əhəmiyyəti olan mikrodalğalı şüaların udularının yaradılması problemləri üzrə nəzəri və təcrübi tədqiqatlar aparır. Akade-

mik Ç. Qacanın rəhbərlik etdiyi laboratoriya hazırda AMEA Fizika İnstitutunda molekulyar mikrodalğalı, lazer, elektrooptika və dielektrik spektroskopiyası sahəsində geniş profilli elmi-tədqiqat işləri aparır. Laboratoriya həm də Azərbaycanda fizika elminin inkişafı tarixi istiqamətində maraqlı araşdırmalar yerinə yetirilir.

Akademik Ç. Qacanın apardığı tədqiqat işlərinin əsas fərgləndirici cəhəti onların yüksək nəzəri təməl üzərində qurulması, təcrübələrin aparılmasında müasir metodlardan, kompüter texnikasından istifadə olunmasıdır. Onun yaradıcılığının başlıca cəhətlərindən biri də öz elmi tədqiqatlarını son mərhələyədək başa çatdırması, praktikada tətbiq edənə qədər davam etdirməsidir. Onun rəhbərliyi altında yaradılmış yeni fiziki metodlar, qurğu və cihazlar ölkəmizdə, həmçinin keçmiş İttifaqda, Türkiyədə, Təbriz Universiteti və başqa yerlərdə tətbiqini tapmışdır.

Ç. Qacar yüksəkixtisaslı elmi kadrların hazırlanmasında da böyük xidmətlər göstərmişdir. O, nüfuzlu spektroskopçular məktəbi yaratmış, fizika üzrə 8 elmlər doktoru və 25-dən çox fəlsəfə doktoru yetişdirmişdir. Onun yetirmələri hazırda Avstraliya, Rusiya, Amerika, Türkiyə, ölkəmizin ali məktəblərində və elmi tədqiqat institutlarında çalışırlar.

Akademik Ç. Qacanın elmi təşkilatçılıq fəaliyyəti də genişdir. O, Fizika İnstitutunda Molekulyar spektroskopiyaya elmi istiqamətinin və informasiya sektorunun rəhbəridir. "Atom və molekulların spektroskopiyası" problemləri üzrə əvvəllər SSRI, hazırda Rusiya EA Elmi Şurasının, və bir sıra elmi jurnal redaksiya heyətinin üzvüdür. O, 2009-2013-cü illərdə AMEA Fizika İnstitutunun direktoru olmuş, institutun yeni müasir cihazlarla təminatı, yeni istiqamətlərin yaradılması və inkişaf etdirilməsi sahəsində uğurlu fəaliyyət göstərmişdir.

Alimin yaradıcılıq dairəsi geniş və rəngarəngdir. O, xalqımızın mədəniyyəti, incəsənəti, tarixi və dövlətçiliyinin, yorulmaz tədqiqatçısı və təbliğatçısıdır. Onun qələmindən çıxmış "Qədim və orta əsrlər Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri" (fars, rus, ingilis və Azərbaycan dillərində), "Qacarlar", "Köhnə Bakı", "Köhnə Şuşa" (rus və Azərbaycan dillərində), "Tiflis.Voronsova 53,55", "Naxçıvan dünyanın ən qədim şəhərlərindən biridir", "Gəncə

(Davami 7-ci səhifədə)

Şərəfli həyat yolu keçmiş alim

(Əvvəli 5-ci səhifədə)

Sirlər xəzinəsi", "Fizika həyatımızda", "Mizandarlıq" maraqlı əsərləri, dərslilər və lüğətlər, respublika jurnal və qəzetlərində dərc olunmuş bir sıra məqalələr böyük yaradıcı əməyin məhsuludur.

Bu kitablarda verilmiş məlumatlar və sənət nümunələri mədəniyyətimizin təbliği üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çoxillik axtarışları hesabına yığıdığı şəxsi kolleksiyası əsasında böyük zövqlə yaratdığı sərgi salonu onun yüksək intellektual səviyyəsinin bəhrəsidir.

Akademik Ç.Qacar haqlarında yazdığı Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin əksə-

riyyətinin yaşayıb işlədikləri yerlərdə olmuş, müxtəlif ölkələrdə (İranda, Türkiyədə, Gürcüstanda, Azərbaycanda və s. onların məzarlarını ziyarət etmiş və onlara aid tarixi məlumatları daha da zənginləşdirmişdir. O yazdığı tarixi kitabların, məqalələrin əksəriyyətinin mətnlərinin kompüterdə yığılması, bu məqalələrə aid fotoşəkillərin çəkilməsi, onların skaner vasitəsi ilə kompüterə daxil edilməsi və dizaynı ilə şəxsən özü məşğul olur.

Çingiz Qacar miniatür, tarixi şəxslərin portretlərinin yaradılması və jurnalistika sahələrində də qeyri-adi nailiyyətlərə malikdir. İcraçı redaktoru olduğu, yüksək səviyyədə Azer-

baycan, rus və ingilis dillərində nəşr olunan "Azərbaycan İrs" jurnalı Azərbaycan mədəniyyəti və tarixinin tədqiqi və təbliğində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Jurnalın hər sayı xalqımızın dünəni və bugününü əks etdirən faydalı mənbədir.

Çingiz Qacarın şəxsi kolleksiyasında xalqımızın milli təbii incəsənətinin gözəl nümunələri cəmlənmişdir. Azərbaycanda miniatür, misgərlik sənəti və Azərbaycanın müxtəlif dövrlərə aid Dövlət pul nişanları üzrə kolleksiya - axtarış və tapıntılar, böyük yaradıcı fikrin və əməyin məhsuludur.

Böyük, səmərəli elmi və elmi-təşkilatçılıq fəaliyyətinə gö-

rə akademik Çingiz Qacar respublikamızın "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunmuş, Əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsrəddin Tusi adına mükafatına layiq görülmüşdür.

İndi də böyük əzmlə elmi-tədqiqat işlər aparən, xalqımızın mədəni irsini yorulmadan tədqiq və təbliğ edən, şərəfli həyat yolu gənc nəsli üçün layiqli nümunə olan böyük alim və elm təşkilatçısı, qayğıkeş insan və sözün əsl mənasında ziyalı olan Ç.Qacara cansağlığı, uzun ömür və çoxcəhətli fəaliyyətində yeni uğurlar arzulayırıq.